

О. М. Миколенко

*доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова*

КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА УЧАСТІ АДВОКАТА В ПРАВОСУДДІ

Конституція України гарантує і забезпечує громадянам України право на професійну правничу допомогу. У передбачених законом випадках ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1, ст. 59]. Згідно ст. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон України), адвокатура України «забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі» [2, ст. 2]. Саме цим Законом України встановлюються загальні правові основи діяльності адвокатури України, принципи та засади організації і здійснення адвокатської діяльності, тоді як в процесуальних законодавчих актах більш детально передбачаються особливості реалізації адвокатської діяльності із урахуванням специфіки категорій справ, що обумовлює процесуальну форму участі адвоката в різних судових процесах, зокрема кримінальному.

Зазвичай в юридичній літературі дискусії точаться навколо змісту поняття «процесуальна форма», в той же час питанням правового закріплення процесуальних форм участі адвоката (наприклад, у ролі представника чи захисника) у межах юридичних процесів приділено небагато уваги. Вбачаючи особливу важність участі адвоката в сучасних процесах, проблемні питання статусу адвоката, а також його участі в якості захисника, представника чи особи, що надає клієнтам іншу правову допомогу у кримінальному процесі, розгляд та дослідження категорії «процесуальні форми участі адвоката у кримінальному процесі» не приділено достатньо уваги.

Закон України надає не вичерпний перелік видів адвокатської діяльності, зокрема: «1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави; 2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; 3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно

якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення; 4) надання правничої допомоги свідку у кримінальному провадженні; 5) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні; 6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами; 7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 8) надання правничої допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань; 9) захист прав, свобод і законних інтересів викривача у зв'язку з повідомленням ним інформації про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення» [2, ст. 19]. Адвокат також може здійснювати і інші види адвокатської діяльності, які не забороняються національним законодавством, втім одним із видів адвокатської діяльності, який має важливе значення в межах кримінального процесу є «захист прав, свобод і законних інтересів такого учасника, як підозрюваний, обвинувачений, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію)» [2, ст. 19].

Чинне законодавство України містить норми, які потребують додаткового роз'яснення, коли мова йде про участь адвоката в кримінальних процесуальних правовідносинах. Зокрема, адвокат здійснює захист прав, свобод і законних інтересів викривача у зв'язку з повідомленням ним інформації про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення. В той же час, стаття 130-1 КПК України наголошує, що «викривач має право представляти свої інтереси під час розгляду питання щодо виплати йому винагороди особисто і через представника – адвоката (у тому числі анонімно, але до вирішення питання виплати йому винагороди)» [4]. Виходить, що адвокат в межах кримінального процесу вповноважений не тільки забезпечувати реалізацію кримінальної процесуальної функції захисту, а й представницьку функцію.

Дійсно в Законі України передбачений такий вид адвокатської діяльності як «представництво адвокатом інтересів фізичних і юридичних осіб, держави,

органів державної влади чи органів місцевого самоврядування» [2, ст. 19], в кримінальному провадженні це представництво інтересів потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача та юридичної особи. Представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику [2, ст. 58]. Аналіз практики застосування зазначених положень дозволяє стверджувати, що представник не лише створює належні умови для реалізації прав потерпілого у кримінальному провадженні, а й сприяє відновленню його прав, які були порушені злочином (у тій мірі в якій це можливо), тобто здійснює їх захист. Крім того, представник фактично запобігає порушенню прав потерпілого іншими учасниками провадження (охорона прав) [3, с. 8-21].

Наступною формою участі адвоката в правосудді є «надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру» [2, ст. 19]. Консультація з правових питань спрямована, перш за все, на надання фахових порад, роз'яснень та правової допомоги фізичним чи юридичним особам для вирішення правових проблем, що виникли у цих осіб. Таке консультування охоплює і аналіз ситуації, і оцінку ризиків, і розробку документів, і вибір оптимальних законних варіантів дій (у вигляді усних порад або письмових висновків). У науковій літературі консультування адвоката визначається як «спілкування адвоката з клієнтом з приводу інформування останнього про способи юридичного вирішення справи, у зв'язку з чим метою консультування є надання клієнту вичерпної інформації щодо питань, які його цікавлять» [4, с. 258]. Наприклад, це може стосуватися укладання угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, коли у цих осіб відсутній захисник і представник, щодо умов та правових наслідків укладання такої угоди.

Отже, форми участі адвоката у судових процесах, як учасника кримінальних процесуальних відносин, можуть полягати: 1) у захисті прав, свобод і законних інтересів особи, що є учасником судового процесу; 2) у представництві інтересів особи, яка є учасником судового процесу; 3) у наданні правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, у складенні заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
3. Грібов М. Л., Червінський В.В. Представництво потерпілого у кримінальному провадженні: поняття, зміст, проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 3-4. С. 8-21.
4. Адвокатура України: навч. посіб. У 2 кн. Кн. 1 / ред. С.Я. Фурса; Центр правових досліджень Фурси. Київ: КНТ, 2007. 940 с.